

Începutul Primului Război Mondial și efectele sale asupra vieții universitare clujene. Mărturia rectorului Márki Sándor

László Wellmann

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, mobilizare, Austro-Ungaria, Universitatea maghiară din Cluj, viață universitară, Márki Sándor*

Introducere

Declanșarea Primului Război Mondial în 1914 a adus mai multe greutăți în organizarea și funcționarea Universității regale maghiare de științe „Francisc Iosif” din Cluj¹. Cei interesați să studieze acest subiect au la dispoziție numeroase surse de informare, în mare parte datorită faptului că, în anul universitar 1914-1915, rectorul universității a fost profesorul Márki Sándor², de profesie istoric, care a acordat o atenție

¹ Această universitate a fost fondată în 1872 și a avut patru facultăți, anume: Facultatea de Drept și Științe de Stat, Facultatea de Medicină, Facultatea de Filozofie, Litere și Istorie și Facultatea de Matematică și Științe Naturale. Se cuvine să menționăm că, pe lângă ultimele două facultăți, a fost înființat și un Institut Pedagogic destinat formării profesorilor pentru învățământul preuniversitar, numit, la vremea respectivă, învățământ gimnazial. Universitatea „Francisc Iosif” a funcționat la Cluj până în anul 1919, când, după unirea Transilvaniei cu România, corpul profesoral maghiar a refuzat să depună jurământ de fidelitate față de Regele Ferdinand I și de statul român. Ca urmare, profesorii au fost demși *in corpore*, iar universitatea maghiară a fost preluată de autoritățile române. Profesorii maghiari au plecat din Cluj, unii în 1919, alții până în anul 1921, iar după o scurtă „escală” la Budapesta și-au continuat activitatea la Szeged. Vezi în acest sens: István Csucsujá; Cornel Sigmirean, *Universitatea Ferencz József între 1872-1919*, în Ovidiu Ghitta (coord.), *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, p. 69-126; Gaal György, *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyeteme lözményei, korszakai és vonzatai* (Universitatea de pe strada Lupilor. Universitatea Ferenc József din Cluj: istoria, vârstele și implicațiile ei), Cluj-Napoca, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, 2001, p. 38-47.

² Márki Sándor (1853-1925) – istoric, membru al Academiei Maghiare de Științe. În 1892 a devenit profesor la Universitatea Regală Maghiară de Științe „Francisc Iosif”

sporită buneii documentării a perioadei respective. Din acest motiv, cercetătorul poate apela nu doar la documentele aflate în custodia Direcției Județene Cluj a Arhivelor Naționale, ci și la surse editate, cum ar fi raportul rectorului despre anul universitar 1914-1915 sau discursurile aceluiași rector, ținute la ceremoniile de decernare a titlurilor de doctor. Pe lângă acestea, în Ungaria, în localitatea Érd, se păstrează arhiva personală a profesorului Márki Sándor și chiar și jurnalul acestuia.

Dintre izvoarele editate, prin bogăția de date și idei pe care o conține, raportul rectorului pe anul 1914-1915 are o importanță particulară³. Alegând să tipărească acest text, profesorul Márki a urmărit mai multe scopuri. Pe de o parte, el a căutat să exprime existența unei solidarități între universitate și casa părintească, precum și între profesori și studenți, și să contribuie la consolidarea acestui sentiment printre tineri. Pe de altă parte, a dorit să afișeze aprecierea, recunoștința și respectul universității pentru fiii ei, eroi „care se luptă”, mulți dintre ei chiar murind în confruntările militare⁴. Un alt aspect la fel de important era necesitatea afirmării faptului că și acei studenți care rămăseseră acasă, continuându-și studiile, erau la fel de demni de respect ca și tinerii aflați pe front. Nu în cele din urmă, raportul rectorului Márki avea rolul de a informa comunitatea academică și locuitorii Clujului despre deciziile luate de guvernul maghiar și de către universitate în privința apărării intereselor studenților plecați la război. Astfel, cititorii raportului puteau nu doar să verifice ceea ce se publica despre tinerii plecați pe front ci și, după caz, să corecteze sau să completeze cele citite⁵.

Mobilizarea pentru război și primele probleme

În data de 28 iunie 1914, moștenitorul tronului monarhiei austro-ungare a fost asasinat la Sarajevo, iar în 28 iulie 1914 Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. După câteva zile, au urmat declarațiile reciproce de război ale principalelor state europene. O primă consecință a acestor evenimente asupra Universității clujene a fost mobilizarea, realizată în două etape: mai întâi a avut loc o mobilizare parțială (în 26 iulie 1914),

din Cluj. În anul universitar 1896-1897 a fost decan al Facultății de Filozofie, Litere și Istorie clujene, iar în 1914-1915 rector. După 1919 a continuat să predea la Szeged. Cunoștea și limba română.

³ Márki Sándor, *A háború első éve a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetemen* (Primul an de război la Universitatea Regală Maghiară de Științe „Francisc Iosif” din Cluj), Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája 1915, *passim*.

⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 3-4.

iar ulterior, pe 31 iulie 1914, s-a decretat mobilizarea generală. În total, au fost mobilizați 800 de studenți și de membri ai personalului didactic și auxiliar al Universității, însă persoanele socotite indispensabile instituției au fost, în cele din urmă, trimise înapoi de comandamentul militar⁶. Pe lângă aceasta, tineretul universitar se putea înscrie din proprie inițiativă la una din cele două școli de pregătire a subofițerilor voluntari din mediul academic, școli care funcționau în partea maghiară a statului dualist, una la Budapesta, iar cealaltă la Zagreb. Rectorul Márki Sándor ar fi dorit să se înființeze o astfel de școală și la Cluj, însă propunerea sa nu a fost pusă în practică în anul universitar 1914-1915 și, din câte cunoaștem, nici ulterior⁷.

În 12 septembrie 1914, prin intermediul unor afișe lipite pe pereții Universității, rectorul i-a îndemnat pe studenții clujeni să se ofere voluntari în aceste școli. Apelul a avut ecou, astfel că până în 26 octombrie, un număr de 132 de tineri își manifestaseră deja interesul de a se înrola, fiind înregistrați pe listele de evidență alcătuite în acest scop⁸. Termenul de înscriere pe aceste liste a fost apoi prelungit până la 15 noiembrie 1914. Un document emis în octombrie 1914, semnat de baronul Hazai Samu, ministrul Apărării din Ungaria dualistă, reglementa detaliat condițiile de funcționare și criteriile de admitere la aceste școli de subofițeri voluntari pe care cei care doreau să ajungă acolo trebuiau să le îndeplinească⁹.

În timpul acesta, viața a continuat și pentru cei care au rămas acasă, în spatele fronturilor. Concret, în ceea ce privește învățământul superior, în 19 august 1914 a avut loc la Budapesta o întâlnire a ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Jankovich Béla, cu noii rectori și decani de la universitățile din Budapesta și Cluj, precum și de la Politehnica din Budapesta. S-a luat în discuție oportunitatea începerii unui nou an

⁶ Márki Sándor, *A magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem története 1872-1922* (Istoria Universității Regale Maghiare de Științe „Francisc Iosif”), Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T, 1922, p. 97.

⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Cluj (în continuare DJAN Cluj), fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document fără titlu, nr. 165730, 3/1914, f. 1.

⁸ DJAN Cluj, *fond cit.*, Önkéntes katonai szolgálatra jelentkezők névjegyzéke. A „Főiskolai önkéntesek altisztképző iskolájá” – ba való felvételre (Lista nominală a celor care se înrolează voluntar pentru serviciul militar. Pentru admiterea la „Școala de formare a subofițerilor voluntari din mediul academic”), document fără număr, f. 4-9.

⁹ Ibidem, Felhívás a főiskolai ifjúsághoz a „Főiskolai önkéntesek altisztképző iskolájába” való belépés iránt (Apel către tineretul din învățământul superior pentru a intra la „Școala de formare a subofițerilor voluntari din mediul academic”), document nr. 16364/1914, f. 7-14.

universitar în condițiile politico-diplomatice și militare mai sus amintite, iar participanții au căzut de acord că, pentru liniștea populației, în spatele frontului, universitățile trebuiau să-și deschidă în continuare porțile¹⁰. Ca urmare, la Cluj inaugurarea noului an universitar s-a făcut în 17 octombrie 1914, mai mult într-un cadru solemn și nu într-unul festiv.

În acele luni de toamnă, Universitatea se confrunta cu numeroase probleme, care, în opinia noastră, pot fi grupate în mai multe categorii. În primul rând, a început să aibă dificultăți financiar-bugetare. Astfel, scăderea numărului de studenți înscriși la studii a atras după sine diminuarea sumelor colectate din diferitele taxe plătite de aceștia. Apoi, angajații Universității au întâmpinat ei înșiși, destul de repede, greutăți financiare (în funcție de munca depusă, existau deosebiri salariale semnificative între profesorii universitari și, de exemplu, un simplu portar). Guvernul Ungariei dualiste impusese Universității clujene, printr-un apel, obligația de a face economii. Ca urmare, în anul academic 1914-1915 s-au dat înapoi Budapestei 38.000 de coroane din bugetul inițial alocat Universității. Tot aici putem încadra și răspunsul negativ primit de către autoritățile academice din Cluj de la guvernul maghiar, la propunerea ca Universitatea să aibă și facultăți de științe economice și politehnică. Lipsa fondurilor, din pricina începerii războiului, a dus la respingerea acestui proiect.

În al doilea rând, au existat probleme de infrastructură: mai precis, Universitatea, dar și alte instituții de educație din Cluj, au fost afectate de lipsa spațiilor pentru ținerea cursurilor. Practic, după cum vom detalia în cele ce urmează, multe clădiri academice au fost transformate în spitale de campanie sau au găzduit diverse instituții – de exemplu, guvernul provincial din Bucovina¹¹.

În al treilea rând, a apărut problema resursei umane, fiindcă din rândul personalului tehnic și administrativ s-au făcut recrutări masive,

¹⁰ Márki Sándor, *A háború első éve a kolozsvári magyar királyi Ferencz József Tudományegyetemen*, p. 13.

¹¹ Bucovina a fost în componența Imperiului Austriac din anul 1775 și până în 1918, ea aparținând Austriei și după Ausgleich-ul (Compromisul) din 1867 dintre Viena și Budapesta, care a dus la formarea Imperiului Austro-Ungar. Teritoriul Bucovinei a fost, până în 1787, administrat militar, iar ulterior civil. Constituția imperială austriacă din 1861 i-a acordat Bucovinei statutul de ducat și i-a permis să aibă un parlament local (o dietă). Din acel moment, Bucovina a fost administrată de către un guvernator, iar treburile politice erau coordonate de către un mareșal, care avea funcția de președinte al Dietei. În perioada amintită de rectorul clujean, guvernator al Bucovinei era contele Rudolf von Meran (care și-a exercitat mandatul între 1912 și 1916), rolul de mareșal al Bucovinei fiind deținut de către baromul Alexandru de Hurmuzachi, numit în 1911.

cea ce a afectat paza diverselor institute și colecții ale Universității. De asemenea, necesitatea de a elabora noi reguli sau de a modifica pe parcurs regulile de funcționare existente, pentru a se adapta cerințelor impuse de mersul războiului, a influențat profund viața Universității în perioada studiată¹².

Pe lângă cele amintite, trebuie subliniat că raportul întocmit de rectorul Márki vorbea despre războiul mondial și toate evenimentele conexe din perspectiva unui istoric născut la câțiva ani după revoluția maghiară din 1848-1849, care la școală a avut drept dascăli participanți la mișcarea pașoptistă, luptând efectiv în armata revoluționară maghiară; în plus, el a trăit de la început și până la sfârșit, perioada dualismului austro-ungar. Toate aceste circumstanțe biografice, precum și responsabilitățile academice pe care le-a deținut în acei ani, explică raportarea lui Márki Sándor la vremurile dificile pe care le trăia. Astfel, el a condamnat politica Serbiei față de Austro-Ungaria, considerând că prima era responsabilă pentru război. Potrivit lui Márki, Ungaria dualistă purta un război drept, convingere care era larg împărtășită și în rândul populației maghiare, cel puțin la începutul confruntărilor militare. Momentul intrării Italiei în război de partea Antantei în anul 1915, surprins și el în raport, a fost de asemenea condamnat de către profesorul Márki, din perspectiva faptului că Italia fusese unul din statele fondatoare ale Triplei Alianței, în 1882¹³.

Insuficiența resurselor

Reîntorcându-ne la viața Universității din Cluj, trebuie să menționăm că una din primele inițiative apărute în interiorul acestei instituții în toamna lui 1914 a vizat acordarea de sprijin financiar familiilor din Transilvania care aveau membri chemați deja la război. În acest sens, profesorii universitari au donat 3% din salariu, iar asistenții universitari și funcționarii de la Biblioteca Universității câte 1%, reușindu-se ca în 12 luni să fie strânse în mod voluntar 14.722 coroane. Toate aceste eforturi ale mediului academic au fost recunoscute și apreciate de către

¹² Márki Sándor, *A magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem története 1872-1922*, p. 101-102.

¹³ György Lajos (ed.), *Márki emlékkönyv* (Volum omagial pentru profesorul Márki), Cluj/Kolozsvár, Minerva irodalmi és nyomdai müintézet RT, 1927, p. 3-9; *Háborús beszédek doctoravatásokon. Mondta Dr. Márki Sándor a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem 1914/15 évi rectora* (Discursuri de război cu ocazia acordării titlurilor de doctor. Rostite de dr. Márki Sándor, rectorul din anul 1914/15 al Universității Regale Maghiare de Științe „Francisc Iosif” din Cluj), Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 1915, p. 47-49; Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 5.

autoritățile locale, contele Bethlen Ödön, fișpanul (prefectul) comitatului Cluj, exprimându-și în mod public recunoștința¹⁴.

Totuși, așa cum am arătat anterior, situația financiară a Universității nu a fost deloc una ușoară în cursul anului 1914-1915. Încă din 18 iunie 1914, personalul administrativ și tehnic înaintase o cerere către ministerul de resort de la Budapesta în vederea reglementării salariilor, solicitând bani în plus din pricina scumpirilor, dar răspunsul venit de la Budapesta, pe 22 septembrie 1914, a fost unul negativ, din cauza izbucnirii războiului. Peste alte câteva luni, chestiunea salariilor devenise și mai presantă. Astfel, la 28 februarie 1915 o adresă semnată de rectorul Márki Sándor și trimisă la Budapesta atrăgea iarăși atenția ministrului Instrucțiunii Publice asupra problemei reprezentate de scumpirile galopante din Cluj și de faptul că personalul auxiliar al Universității pur și simplu nu mai putea trăi din salarii. De asemenea, în februarie și martie 1915 s-au purtat discuții la nivel de facultăți referitoare la oportunitatea acordării unui ajutor financiar de război pentru angajați și la cei care erau îndreptățiți să primească acest ajutor financiar, a cărui valoare varia de la 10 până la 30 de coroane lunar¹⁵.

O altă chestiune financiară sensibilă privea posibilitatea (implicit chiar obligația) ca angajații și pensionarii bugetari ai Ungariei dualiste să achiziționeze cupoane, acordând statului maghiar un împrumut pentru perioada războiului. În acest sens, în 12 noiembrie 1914 a fost emis un set de instrucțiuni detaliate, semnate de către Teleszky János, ministrul regal al Finanțelor de la Budapesta. În introducerea documentului se menționa că ar fi existat și o dorință a angajaților bugetari maghiari pentru sprijinirea efortului de război¹⁶. Entuziasmul care s-a manifestat la începutul confruntărilor militare și în Austro-Ungaria poate fi un alt indicator în sprijinul acestei afirmații, totuși așteptările opiniei publice din țările beligerante privind o victorie rapidă au fost repede îngroapate.

Suma minimă ce putea fi cheltuită pentru cupoane era de 50 de coroane, iar cea maximă a fost fixată la 10% din venitul pe un an al

¹⁴ Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 12-13.

¹⁵ DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document fără titlu, nr. 83652/1914, f. 1; document fără titlu, nr. 1026-1914/15, f. 1; document fără titlu, nr. 890-1914/15, f. 1-17.

¹⁶ Ibidem, A m. kir. pénzügyminiszternek 1914. évi 6.800/P.M. számú rendelete az 1914. évi 6%-os magyar királyi adómentes járadékkölcsön (hadi kölcsön) kötvényeinek az állami alkalmazottak által kedvezményes módon való jegyezhetőse tárgyában (Dispoziția nr. 6800/1914 a ministrului regal maghiar al Finanțelor referitoare la problema subscrierii în mod preferențial de către angajații bugetari la obligațiile împrumutului regal maghiar de rentă – împrumut de război – din 1914 cu 6%, fără taxe), f. 3.

angajatului sau al pensionarului bugetar. Pentru exemplificare, documentul ministerial preciza că la un venit de 3.600 de coroane anual, unde cei 10% însemnau 360 de coroane, persoana putea să achiziționeze cupoane pentru cel mult 400 de coroane. Suma de 360 de coroane echivala cu 7 cupoane de câte 50 de coroane, la care se adăugau încă 10 coroane. Așadar, în acest caz, se mai putea cumpăra și un al optulea cupon. Desigur, era posibil ca persoana care dorea să facă acest lucru să nu plătească pe loc toată suma pe care voia să o acorde ca împrumut de război, ci să achite banii în rate, în funcție de ce sumă preconiza pentru acest scop. Instrucțiunile Ministerului de Finanțe maghiar prevedeau și ce era de făcut dacă pe parcursul perioadei de împrumutare cineva își pierdea locul de muncă, ieșea la pensie sau, dintr-un motiv sau altul, nu mai putea sau nu mai voia să plătească ratele sumei cu care împrumutase statul. În asemenea cazuri, persoana în cauză putea să ceară restituirea ratelor deja plătite ale sumei pentru care semnase, dar fără dobândă, și primea înapoi bani gheață sau/și obligațiuni de stat. Acest lucru era valabil și pentru cazurile în care persoana care semnase pentru sumă murea după începerea achitării prețului cupoanelor, iar urmașii săi nu mai voiau sau nu mai puteau să continue plățile¹⁷. Instrucțiunile se încheiau cu îndemnul ca persoanele cărora li se adresează să achiziționeze aceste cupoane doar dacă dispun de mijloace financiare de care se pot lipsi și să nu-și pună existența în pericol, deoarece obiectivul nu era ca populația să aibă datoriile din cauza cupoanelor.

Conform unei liste, la Universitatea clujeană și la biblioteca ei, angajații, atât profesorii, cât și personalul nedidactic, au achiziționat astfel de cupoane. Suma minimă cheltuită a fost de 50 de coroane, dar mulți profesori au cumpărat cupoane pentru mai multe sute sau chiar 1.000 de coroane. Într-un singur caz, un angajat al Universității a plătit mai mult de 1.000 de coroane pentru cupoane¹⁸.

După izbucnirea războiului mondial, a trebuit reglementată cumva și situația cetățenilor din state devenite inamice ale Puterilor Centrale care lucrau deja (de o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată) în instituțiile de stat ale Ungariei dualiste, deci, implicit, și în universitățile maghiare. Un document confidențial din 6 octombrie 1914, întocmit de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Budapesta, preciza că acești oameni își puteau continua munca, dar trebuia avut grijă să nu aibă o influență nefastă asupra tineretului universitar. Pe 26 octombrie 1914, răspunzând

¹⁷ Ibidem, f. 3-4.

¹⁸ Ibidem, f. 6-8.

Ministerului, Universitatea preciza că are un singur angajat, un cetățean francez, dascăl privat al limbii franceze, pe nume Gaston Tourné. Persoana respectivă era căsătorită cu o unguroaică, iar decanul de la Facultatea de Filosofie, Litere și Istorie nu-l considera un pericol¹⁹.

În privința studenților plecați pe front sau a acelor tineri trecuți în registrele universității din anii precedenți, dar care nu mai apucaseră să ajungă efectiv la Universitate, au fost luate mai multe măsuri. Astfel, admiterea a fost declarată valabilă, dar înregistrarea administrativă nu mai avea loc. S-a permis ca persoanele care au plecat la armată înainte de începerea cursurilor să poată solicita includerea lor în rândul studenților, pentru a-și putea păstra pe timpul războiului bursa de studii pe care o câștigaseră încă din perioada liceului sau să poată cere alta. Pe de altă parte, cei rămași acasă au putut primi bursă doar pentru un semestru, după care acordarea burselor a fost sistată pentru a nu se face diferențieri între cei plecați pe front și cei rămași să studieze la universitate. Cei care au revenit de pe front, răniți sau din cauza bolilor, au putut, la rândul lor, înscrie la cursuri, cu permisiunea rectorului, și după terminarea perioadei standard de înscriere, bineînțeles dacă mai doreau și dacă aveau timpul sau forța necesară pentru studii. Mai multe documente ale ministerului de resort de la Budapesta, dar și ale universității clujene, datând din perioada 24 august – 29 septembrie 1914, stau mărturie cu privire la dezbaterea care a avut loc în privința tuturor acestor prevederi²⁰.

Un document al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice din 22 decembrie 1914 stabilea în detaliu facilitățile acordate studenților aflați pe front sau studenților de la Medicină care lucrau în spitalele de campanie. Se vorbea despre posibilitatea ca aceștia să fie scutiți de un semestru de studii, precum și de examenele aferente. Facilitatea putea fi cerută și de tinerii care plecaseră la război imediat după bacalaureat și încă nu erau înscriși la vreo universitate. Facultățile universităților din Ungaria aveau autonomie în a pune în practică prevederile din document, dar în cazul în care ar fi existat nelămuriri sau îndoieli legate de anumite persoane, în mod individual, atunci se putea apela la minister pentru clarificări²¹.

În privința examenelor, s-a stabilit că persoanele care erau în armată și din acest motiv nu puteau veni la termenele fixate, să se poată prezenta

¹⁹ DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document confidențial fără titlu, nr. prezidial 4569/1914, f. 3; document fără titlu, f. 2.

²⁰ Ibidem, document fără titlu, nr. 116670/914/IV, f. 1; document fără titlu, nr. 16-1914/15, f. 3-17. A se vedea și Márki Sándor, *A háború első éve ...*, p. 14-16.

²¹ DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document fără titlu, nr. 147664-1914/IV, f. 1.

la ele în afara termenelor, facultățile având libertatea de a stabili chiar și date extraordinare de examinare. De asemenea, pe studenți i-a afectat și financiar începutul de an universitar, deoarece căminele studențești fuseseră rechiziționate de către armată, drept urmare tinerii fiind obligați să își caute și să plătească alte cazări. Având în vedere situația excepțională în care se găseau universitățile, din cauza războiului, s-a luat hotărârea ca toate deciziile care îi priveau sau îi afectau direct pe studenți să le fie comunicate acestora, evident cu excepția chestiunilor confidențiale.

După cum se știe, tinerii care se înscriau la studii universitare trebuiau să plătească diferite taxe, această regulă fiind aplicată și pentru anul academic 1914-1915: taxa de studii, taxa de înscriere, taxele pentru bibliotecă, cantină și îngrijire medicală. Problemele au început să se ivească atunci când tinerii au plătit sumele cerute de universitate, dar apoi au plecat pe câmpul de luptă fără să-și mai înceapă studiile, iar familiile rămase acasă ar fi putut să utilizeze banii respectivi în alte scopuri, în contextul scumpirilor generalizate aduse de război. Subiectul a fost reglementat de la Budapesta, în decembrie 1914, fiind transmise instrucțiuni în acest sens și universității clujene. Astfel, din taxele enumerate mai sus, studenții puteau solicita numai restituirea taxei de studiu, iar aceasta doar dacă cererea era făcută până la sfârșitul anului universitar 1914-1915. Cronologic, acest lucru însemna că facultățile puteau accepta cererile pentru restituirea taxei de studiu până la data de 3 mai 1915²². Practic, plățile puteau începe oricând din sumele încasate pe semestrul II al anului școlar 1914-15, deoarece sumele încasate la început de an școlar fuseseră deja împărțite între cadrele didactice. Pentru bunul mers al lucrurilor, Questura²³ Universității clujene a propus, printr-o adresă emisă în 7 ianuarie 1915 și trimisă rectorului Márki, ca pentru încasarea taxei de studiu să se acorde cea mai îndelungată amânare posibilă și, de asemenea, să fie încasate doar taxele care oricum nu trebuiau restituite, aceasta și pentru a ușura sarcinile celor rămași pe posturi la universitate. Tot Questura propunea ca persoanele care doreau înapoierea taxei de studiu să fie obligate să demonstreze cu acte data încorporării lor în armată sau dacă au plecat voluntar pe front²⁴.

²² Ibidem, document fără titlu, nr. 687/1914-15, 149570/1914/IV, f. 1-2.

²³ Questura era un birou sau oficiu care se ocupa de gestionarea, cel puțin parțială, a finanțelor în cadrul universității, avea evidența studenților și a tuturor problemelor financiare care îi priveau pe aceștia. În același timp, Questura trimitea rapoarte către Rectorat de fiecare dată când se impunea vreo cheltuială pentru repararea unor spații etc.

²⁴ DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document fără titlu, nr. 147664-1914./IV, f. 2-4 și f. 6.

Evoluția defavorabilă a războiului pentru Austro-Ungaria a făcut ca încă din ianuarie 1915, autoritățile de la Budapesta să se intereseze la Universitatea din Cluj cu privire la generațiile de studenți născuți în anii 1891, 1895 și 1896. Se dorea ca acești tineri să-și termine studiile până în data de 31 martie 1915. În acest sens, s-a propus comprimarea materiilor care trebuiau predate și organizarea de cursuri recapitulative pentru cei care aveau să revină la studii, la sfârșitul războiului. Facultatea de Medicină nu a fost de acord cu trimiterea studenților mai devreme la examene datorită necesităților de pe front, deoarece se considera că aceștia vor avea o pregătire slabă²⁵. Întrucât prezența studenților de la Medicină pe câmpurile de luptă era extrem de solicitată, a existat un intens schimb de scrisori între diferitele ministere maghiare și Universitate pe această temă. Practic, situația fiecărui student medicinist depindea de numărul de semestre pe care le studiaseră până atunci.

Clădirile Universității în slujba războiului

O altă problemă semnificativă cu care s-a confruntat Universitatea în 1914-1915, dar și în anii următori ai războiului, a fost renunțarea, parțială sau completă, la unele din imobilele sale. În loc să fie folosite pentru activități de învățare și cercetare, clădirile universitare au servit altor scopuri, impuse de evoluția operațiunilor militare. De altfel, se cuvine să menționăm că nu a fost singura instituție afectată de rechiziții. Același fenomen a afectat și multe colegii ori licee din Cluj.

Înainte de a zăbovi asupra acestui subiect, trebuie să precizăm cam ce anume s-a construit în perioada dualistă la Cluj pentru a se asigura dezvoltarea Universității. Astfel, între 1882 și 1911 în oraș au fost ridicate mai multe imobile academice, precum: Institutul de Chimie; Institutul de Fiziologie și de Sănătate Publică; Institutul de Anatomie Descriptivă și Topografică; Institutul de Medicină Legală; Clinica de Chirurgie; Clinica de Medicină Internă; Clinica de Obstetrică-Ginecologie; Clinica de Oftalmologie; Clinica de Dermatologie; Clădirea centrală a Universității; Mensa Academica (mai precis, căminul și cantina studenților)²⁶; Institutul pentru Boli Nervoase și mentale (ce avea opt

²⁵ Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 24, 26 și 27.

²⁶ În prezent, clădirea Mensei Academice adăpostește Facultatea de Drept a Universității „Babeș-Bolyai”. Această clădire a fost inaugurată în 1911 și a servit inițial drept cămin pentru un număr de 44 de studenți. Tot aici, în două săli mari, puteau să ia masa câte 300 de studenți deodată. De precizat că mulți tineri serveau aici trei mese zilnic, în timp ce alții mâncau doar prânzul, în funcție de situația lor materială.

imobile diferite); palatele Institutului de Anatomie Comparată²⁷. Unele din aceste clădiri aveau să primească, începând din toamna lui 1914, alte destinații decât cele didactice.

Primii răniți au sosit la Cluj, în număr mare, încă din perioada 29 august – 3 septembrie 1914, venind de pe fronturile din Galiția și Colomeea. Clinicile universitare, Spitalul Karolina, Mensa Academica s-au umplut rapid cu soldații și civilii ce căzuseră victime ale războiului. Câteva clădiri ale altor instituții de învățământ și cultură, ca de exemplu Casa Învățătorilor, Seminarul Sfântul Iosif și Institutul de Teologie Reformată au îndeplinit un rol similar²⁸. Universitatea clujeană a pus la dispoziția armatei 1.000 de paturi, iar pe lângă imobilele enumerate mai sus, a mai cedat militarilor Institutul de Patologie și Farmacologie, cât și sediul Institutului Pasteur. Datorită evenimentelor de pe frontul de Est, la Cluj s-au refugiat nu doar răniți și bolnavi, ci și guvernul provincial din Bucovina, precum și unele instituții ale acestei provincii, care au fost găzduite tot de către Universitate²⁹.

În continuare, vom detalia modul în care au fost utilizate pentru nevoile frontului câteva din clădirile academice ale Clujului. În ce privește Mensa Academica, aceasta este folosită între 6 și 27 august 1914 de către trupele militare aflate în trecere prin Cluj. După aceea, ea a devenit spital militar. În 17 decembrie 1914, armata rechiziționează direct clădirea. Între 7 ianuarie și 11 februarie 1915 aici a fost adăpostit spitalul Landwehr-ului din Bucovina. Începând cu 20 februarie 1915, clădirea Mensei a fost transformată în spital de rezervă al trupelor.

La rândul său, Clubul Athletic³⁰ a fost rechiziționat direct de militari în perioada 1 octombrie 1914 – 29 mai 1915, aceasta fiind, de altfel, singura structură aflată în clădirea centrală a universității despre care știm acest lucru. După perioada de rechiziție antemenționată, Clubul Athletic a servit între 4 iunie și 26 iulie 1915 și, de asemenea, începând din 21 august 1915 drept loc de cazare pentru bolnavii aflați în convalescență. Atât spațiile Clubului Athletic, cât și Mensa Academica au suferit stricăciuni însemnate ca urmare a folosirii lor de către armată.

²⁷ Idem, *A magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem*, p. 76, 87 și 91.

²⁸ *Ibidem*, p. 100.

²⁹ Márki Sándor, *A háború első éve ...*, p. 7 și 33.

³⁰ Este vorba de un club sportiv academic creat la începutul secolului XX, ai cărui membri puteau fi atât cadre didactice, cât și studenți. După construirea clădirii centrale a Universității Francisc Iosif din Cluj (care a fost inaugurată în 1902), Clubul Athletic a primit săli de sport și săli pentru exersarea luptei cu spada.

Și Institutul Pasteur a făcut parte dintre clădirile preluate de către militari: astfel, între 6 august și 24 septembrie 1914 el a fost folosit de soldații care se deplasau către front, apoi a devenit spital al trupelor. Pe 12 februarie 1915 aici au fost internați primii răniți germani³¹.

În total, în perioada decembrie 1914 – iulie 1915, în clinicile universitare clujene și la Institutul Pasteur, au fost îngrijiți 5.390 de soldați răniți și bolnavi. Dintre aceștia, 2.233 soldați s-au vindecat, 1.975 militari au fost parțial vindecați și transferați în alte spitale, iar 126 dintre ei au murit. Clinicile au rămas deschise și pentru populația civilă, în perioada deja amintită aici beneficiind de îngrijiri medicale un număr de 3.805 de civili³².

Ca în orice război, și pe durata conflictului izbucnit în 1914 personalul medical a fost suprasolicitat. Potrivit raportului rectorului Márki, medicii clujeni au lucrat de trei ori mai mult decât era norma lor. Acesta a fost și motivul pentru care, în 5 septembrie 1914, la scurt timp după începerea sosirii soldaților răniți la Cluj, profesorul Kenyeres Balázs³³, fost rector, a lansat un apel către tinerii care nu erau nevoiți să plece în armată, rugându-i să contribuie în mod voluntar la îngrijirea bolnavilor și răniților, la munca de birou, precum și să participe la activitățile de control sau la orice altă muncă pe care o puteau îndeplini. Până la 14 decembrie 1914, un număr de 104 de studenți și studente răspuseseră deja pozitiv la acest apel, lor alăturându-li-se apoi încă 16 doamne. Se cuvine, de asemenea, să reținem numele profesorului universitar Szabó Dezső, care s-a ocupat îndeaproape de organizarea aprovizionării răniților și de coordonarea muncii voluntarilor³⁴.

Pe lângă suprasolicitare, medicii din Cluj s-au confruntat cu toată gama de boli pe care le aduce cu el un război, mai ales că, în urmă cu 100 de ani, tehnologia și știința medicală se aflau într-un alt stadiu de dezvoltare decât cel din prezent. Mulți specialiști ai Facultății de Medicină din Cluj s-au evidențiat prin eforturile pe care le-au depus pentru tratarea militarilor și, deopotrivă, a civililor în perioada 1914-1915. Astfel, Makara Lajos s-a ocupat de chirurgie și a condus, alături de Jancsó Miklós, spitalul auxiliar organizat la Institutul Pasteur. Jancsó Miklós, împreună cu Konrádi Dániel și Elfer Aladár s-au ocupat de bolile interne. Lechner

³¹ Márki Sándor, *A háború első éve ...*, p. 39.

³² *Ibidem*, p. 33.

³³ Kenyeres Balázs (1865-1940) – medic, profesor universitar la Cluj și apoi la Budapesta. La Cluj a fost de mai multe ori decanul Facultății de Medicină, iar în anul universitar 1913-1914 a fost rectorul Universității.

³⁴ Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 33.

Károly i-a diagnosticat și tratat pe cei care, din cauza războiului, sufereau de boli nervoase și mentale. Imre József s-a ocupat de soldații răniți la ochi, Marschalkó Tamás de bolile dermatologice și cele sifilitice, Höncz Károly de problemele dentare. Gyergyai Árpád a fost specialistul bolilor ORL, Kenyeres Balázs i-a tratat pe cei care se automutilau, Rigler Gusztáv s-a ocupat de simptomele suspecte de holeră, Veszprémi Dezső de examinările de histologie. Pe lângă acestea, doctorii Veszprémi și Kenyeres efectuau și autopsia soldaților morți la clinicile universitare și la spitalele de trupă, de rezerve, precum și la cel auxiliar³⁵.

Militarii internați în spitalele clujene au beneficiat de o atenție deosebită nu doar din partea medicilor care i-au îngrijit. Și autoritățile austro-ungare s-au preocupat de soarta lor, un exemplu în acest sens fiind vizita la Cluj a arhiducelui Franz Salvator, comisarul pe probleme de sănătate al armatei imperiale și adjunctul patronului Uniunilor Crucii Roșii austro-ungare. O altă informație ce merită menționată este că în grădina botanică a universității clujene, pe o suprafață de 17.000 m², au fost cultivate zarzavaturi și fructe pentru soldații răniți, obținându-se o recoltă de peste 4 tone³⁶.

De asemenea, Clujul a organizat diverse manifestări culturale pentru soldații internați în spitalele din oraș. Între 9 ianuarie și 27 martie 1915, un număr de 12 profesori universitari au ținut lecturi publice în Aula Universității, textele citite fiind ulterior tipărite în broșuri și vândute în beneficiul militarilor. Raportul rectorului Márki preciza că, în urma acestei acțiuni, s-a reușit colectarea a 4.800 de coroane pentru ajutorarea răniților. În 22 martie 1915, cercul universitar a susținut un concert caritabil pentru soldații răniți sau orbi, din care s-au strâns 921 de coroane³⁷.

Un document trimis la 1 ianuarie 1915 de către Ministerul de Război de la Budapesta a solicitat Universității clujene să organizeze prelegeri și lecturi publice pentru soldații aflați în convalescență în oraș, cu scopul de a lărgi cunoștințele acestora și de a le menține sentimentele patriotice. Susținute de un număr de 14 profesori universitari, aceste conferințe s-au desfășurat în după-amiezile zilelor de duminică, în perioada 14 februarie – 9 mai 1915. Potrivit rectorului Márki, soldații au fost interesați de cele auzite, la 15 mai 1915 Comandamentul armatei de la Sibiu exprimându-și mulțumirile oficiale față de universitate pentru succesul întregii acțiuni. De asemenea, în lunile mai și iunie 1915, militarii aflați la Cluj au putut

³⁵ *Ibidem*, p. 34-35.

³⁶ *Ibidem*, p. 35-36.

³⁷ *Ibidem*, p. 37.

să viziteze colecțiile Universității, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în 19 iunie 1915, când un grup de 200 de soldați a efectuat o vizită la Institutul de Zoologie³⁸.

Imaginea războiului

În Ungaria dualistă, păstrarea mărturiilor referitoare la evenimentele războiului izbucnit în 1914 a reprezentat o preocupare importantă și constantă. Încă din 27 noiembrie 1914 ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice a dispus ca Universitatea clujeană să poarte o grijă specială documentelor emise în perioada războiului și, în același timp, să colecteze toate memoriile care tratau acest subiect. La rândul său, pe 10 decembrie 1914, rectorul Márki a făcut un apel detaliat către facultăți, cu un conținut asemănător³⁹. La 8 ianuarie 1915, Ministerul de resort a dispus ca tot ce se edita să fie trimis în câte trei exemplare către biblioteca Curții Imperiale.

Peste câteva luni, mai exact la 26 iunie 1915, Consiliul Universității din Cluj a hotărât cu unanimitate de voturi că pe clădirea centrală a Universității se va amplasa o placă de marmură, care urma să conțină numele celor care au participat la război. S-a inspirat din acțiunea Universității Oxford, care hotărâse să dezvelească o placă comemorativă dedicată tinerilor studenți care se jertfiseră luptând pentru patria lor. În condițiile în care la Oxford învățau nu numai studenți britanici sau din țările aliate Marii Britanii, ci și din alte părți ale lumii, inițiativa s-a bucurat de un ecou pozitiv la Cluj.

O altă idee discutată de autoritățile academice clujene s-a referit la posibilitatea amplasării în 1922, adică la aniversarea semicentenarului Universității, a unei statui dedicate războiului și eroilor acestuia, fie în curtea interioară a clădirii centrale, fie în parcul din fața clădirii⁴⁰. Ca un prim pas pentru această acțiune, Universitatea a început să ceară de la tinerii care doreau să se înscrie la studii la Cluj date referitoare la serviciul lor militar. Trebuie să menționăm că la Cluj se formaseră și organizații ale foștilor combatanți, care și-au manifestat de asemenea interesul în susținerea acestei idei, mai ales că unii din membrii lor fuseseră studenți în oraș.

Primul Război Mondial a afectat profund și relațiile inter-universitare. În septembrie 1914, Universitatea din Cluj a primit un document

³⁸ *Ibidem*, p. 37-38.

³⁹ DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, document fără titlu, nr. 569-1914/15, filele 1-3; Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 40.

⁴⁰ Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 42-44.

semnat de 24 de universități germane, care protesta împotriva acuzației că germanii nu prețuiesc cultura, idee apărută datorită distrugerilor și suferințelor provocate în Europa de armata germană. Opinia reprezentanților Universității clujene a fost că distrugerile forțate ale războiului nu însemnau o negare a culturii⁴¹. Orașul a continuat să țină legătura și să comunice cu diferite universități din Austro-Ungaria, în pofida dificultăților tot mai accentuate ale războiului. Astfel, în octombrie 1914, rectorul Márki Sándor a fost înștiințat oficial despre inaugurarea, fără prea mult fast, a trei noi universități în Germania și Austro-Ungaria. Ne referim la cele de la Frankfurt am Main, Bratislava⁴² și Debrecen. Însă nu toate evenimentele din lumea academică a imperiului erau la fel de fericite. În aceeași perioadă, la sediul Universității „Francisc Iosif” din Cluj soseau vești și despre reorganizarea universităților din Liov (Galiția) și Cernăuți (Bucovina), instituții profund și direct afectate de evoluția fronturilor de luptă.

Bilanț în vreme de război

Pe lângă cele relatate până acum, se cuvine să ne oprim și asupra unora dintre concluziile trase de profesorul Márki în urma evenimentelor derulate în primul an al Marelui Război. Rectorul aprecia că odată cu ameliorarea situației, mai precis după terminarea luptelor, se impuneau numeroase îmbunătățiri sau corecții în funcționarea instituției. El plănuia să propună înființarea unui institut de ortopedie la Cluj, să introducă studierea unor materii cu profil militar, dar avea și alte idei pentru reformarea educației universitare⁴³.

Așa cum am detaliat și anterior, în 1914-1915, Universitatea clujeană se confruntase cu uriașe dificultăți bănești, fiind nevoită să facă numeroase economii. Márki Sándor a observat și a criticat destul de aspru faptul că, în această perioadă grea, societatea locală clujeană nu s-a dovedit darnică din punct de vedere financiar cu Universitatea. Doar două organizații au făcut excepție de la regulă, oferind sponsorizări și sprijin important Almei Mater: o fundație înființată de către profesorul de drept Kosutány Ignác și o alta creată de către Markusovszky Lajos. Fundația lui Kosutány a dăruit Mensei Academice clujene 2.000 de coroane, cu scopul de a asigura masă și cazare studenților care aveau maghiara ca limbă

⁴¹ *Ibidem*, p. 77-79.

⁴² Este vorba despre Universitatea de Știință Erzsébet (Elisabeta), care și-a început activitatea în 1914, dar care în 1919 a încetat să mai existe la Bratislava, stabilindu-se, în cele din urmă, la Pécs.

⁴³ Márki Sándor, *A háború első éve...*, p. 49 și p. 51-54.

maternă. Fundația lui Markusovszky a donat 4.000 de coroane pentru crearea, la Universitate, a unui *College* după model englezesc⁴⁴.

În raportul său rectoral, profesorul Márki Sándor a pus sub lupă și activitatea organizațiilor de întraajutorare studentească, afirmând necruțător că „în aceste vremuri cele mai de criză [asociațiile] au reușit să corespundă cel mai puțin propriilor sarcini”⁴⁵. Să explicăm acești termeni severi: Márki considera că societățile academice clujene nu s-au ocupat de găsirea unor soluții adecvate problemelor cu care se confruntau studenții unui oraș în care trupele veneau și plecau, oraș plin de răniți, și care avea și o universitate. Pentru a evita pe viitor astfel de situații, profesorul propunea ca aceste asociații ale tinerilor să stabilească legături mai strânse între ele, mai ales că sărăcia studentească devenise un fenomen destul de răspândit în Cluj începând din vara lui 1914, în pofida scăderii numărului de studenți și de angajați la Universitate.

Modul în care evenimentele primului an de război au afectat Universitatea clujeană s-a reflectat și în cele 35 de discursuri pe care rectorul Márki Sándor le-a rostit în intervalul 26 august 1914 – 26 iunie 1915, cu ocazia ceremoniilor de înmânare a titlurilor de doctor⁴⁶. Aceste texte ne oferă, totodată, și o mai bună înțelegere a concepțiilor sale în privința războiului mondial. Principalele idei prezente în cele 35 de discursuri sunt: convingerea că Ungaria dualistă purta un război drept; importanța iubirii patriei (mai precis a părții maghiare a monarhiei austro-ungare): respectul și considerația față de împăratul Francisc Iosif, speranța unei încheieri victorioase a războiului, după care cei plecați aveau să se întoarcă la părinți, la soții, la copii; evocarea unor evenimente glorioase din istoria maghiară; posibilitatea de a folosi cunoștințele acumulate în perioada conflictului militar și pe timp de pace.

Discursurile au fost rostite fie în fața unui singur candidat, fie în prezența mai multor candidați care au primit titlul de doctor. Recordul a fost stabilit pe 15 aprilie 1915, când 33 de tineri au participat la ceremonia primirii titlului de doctor, ascultându-l pe rector îmbrăcați în uniforme militare. De altfel, nu de puține ori, cei care primeau titlul de doctor se întorceau imediat la unitatea lor militară sau plecau direct pe câmpul de luptă.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 69.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 70.

⁴⁶ *Háborús beszédek doctoravatásokon. Mondta Dr. Márki Sándor a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem 1914/15 évi rectora* (Discursuri de război cu ocazia acordării titlurilor de doctor. Rostite de dr. Márki Sándor rectorul din anul 1914/15 al Universității Regale Maghiare de Științe Francisc Iosif din Cluj), Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 1915, *passim*.

În intervențiile sale de la ceremoniile doctorale, rectorul Márki nu s-a limitat doar la ideile generale pe care le-am detaliat anterior, ci a oferit și diverse sfaturi tinerilor laureați. Absolvenților de Medicină le atrăgea atenția că pe câmpul de luptă trebuiau să vindece rănilor tuturor, indiferent dacă cel rănit era un camarad sau un inamic, celor de la Drept le dădea exemplul lui Werbőczy István, accentuând faptul că disensiunea internă putea fi mai periculoasă decât un inamic extern. Márki amintea și tristele experiențe ale universităților din Liège, Bruxelles, Kaliningrad (pe vremea aceea Königsberg), Liov, Cernăuți, Belgrad, tocmai pentru a ilustra tinerilor care se întorceau de pe front sau plecau la luptă ce însemna războiul pentru instituțiile de educație superioară.

O altă opinie interesantă prezentată de rector în discursurile sale s-a referit la responsabilitățile umane și caritabile pe care societatea maghiară trebuia să le aibă în timp de război, dar și la sprijinul pe care aceasta trebuia să îl primească de la alte state. Arătând că la Budapesta s-au strâns bani pentru Semiluna Roșie (Imperiul Otoman intrase în luptă de partea Puterilor Centrale, deci era aliat cu Austro-Ungaria), rectorul Márki sublinia că la fel trebuia să se facă pentru Crucea Roșie în Ungaria. Pentru a-și susține ideea, Márki făcea o paralelă istorică între anul 1914-1915 și perioade mai îndepărtate, evocând faptul că pe vremurile când Buda era ocupată de turci în Evul Mediu, exista acolo un spital lângă cazarma ienicerilor pentru bolnavii și răniții străini.

Din cuvântările lui Márki aflăm, de asemenea, informații interesante referitoare la nivelul de participare a studenților la operațiunile militare. Profesorul afirma că, în perioada 1914-1915, circa 5.000 de studenți de la universitățile și academiile de drept din Ungaria luptau deja pe front. În același discurs, el aprecia că circa 100.000 de astfel de tineri din întreaga Europă se aflau pe câmpurile de bătălie. În alte intervenții publice, rectorul Márki analiza forțele armate implicate în conflictul mondial, făcând apel la instrumentele tipice ale istoricului. Astfel, el a comparat numărul soldaților armatei ruse cu mulțimea oștilor de mongoli și tătari care distruseră regatul medieval maghiar în secolul al XIII-lea. Aprecierea aliatului german, precum și laudarea unor figuri de seamă ale istoriei sau culturii germane au ocupat, de asemenea, un loc important în discursurile lui Márki. În schimb, Puterile Antantei și Italia, care trecuse de partea aliaților, erau în mod evident criticate, italienii fiind calificați drept „poporul lui Machiavelli”⁴⁷.

Se cuvine, totuși, să remarcăm că profesorul Márki, chiar dacă îi critica pe cei din tabăra inamică și îi aprecia pe cei din propria tabără, a

⁴⁷ *Ibidem*, p. 47-49.

putut să afirme că „nu se poate căuta în știință dreptate engleză sau franceză, germană sau maghiară, ci doar dreptatea curată”⁴⁸.

La 26 iunie 1915, în ultimul său discurs rostit în calitate de rector, Márki Sándor a făcut și un bilanț al stării de lucruri din acel moment. Potrivit profesorului, trecuse un an de la „oribila crimă din Sarajevo”, iar de atunci fuseseră înmânate în Europa 21 de declarații de război⁴⁹. Pentru Austro-Ungaria, războiul înregistrase deja atât momente mai bune, cât și unele proaste. În vara lui 1915, însă, evoluția era una mai degrabă pozitivă, căci Monarhia dualistă tocmai recucerise orașul Liov (Lemberg). Pe plan local, Clujul avusese parte de prezența prizonierilor de război ruși, totodată putând fi admirate aici și tunuri capturate de la ruși și sârbi. Intervenția lui Márki se încheia cu îndemnul de a iubi știința, patria și viața de familie și cu o întrebare, care exprima indirect speranțele sale privind conflictul mondial: „Dacă Dumnezeu este cu noi, cine este împotriva noastră?”⁵⁰.

Concluzii

În 1914-1915, un număr de 2.236 de persoane din Universitatea clujeană au participat la război, mai precis 40 de cadre didactice, 1.726 de studenți, 340 de medici și 170 de angajați din administrație, iar 105 din cei înrolați au murit pe câmpul de luptă. Pentru a înțelege amploarea fenomenului, trebuie să precizăm că, în primul semestru din anul universitar 1914-1915, la Cluj au fost 1.216 studenți, iar în cel de-al doilea semestru s-au înregistrat 1.077 de studenți⁵¹. Din cercetările de până acum, știm doar că Gürtler Kornél, angajat la Grădina Botanică, a primit, în 1915, o medalie pentru vitejia dovedită pe câmpul de luptă⁵².

Prin urmare, prima parte a Marelui Război, respectiv perioada 1914-1915, nu a fost una ușoară pentru Universitatea Regală Maghiară de Științe „Francisc Iosif” din Cluj. Anii următori aveau să aducă însă probleme din ce în ce mai mari, după care existența acestei instituții maghiare de învățământ superior a luat sfârșit la Cluj, odată cu dispariția Imperiului Austro-Ungar.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 45.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁵¹ Márki Sándor, *A magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem...*, p. 17.

⁵² DJAN Cluj, fond Universitatea Ferencz József 1872-1918, scrisoare semnată de rectorul Márki Sándor către Comandamentul K.u.K. Feldkanonenreg no. 17, nr. 1384-1914/15, f. 1.

În 1922, când la Szeged s-au sărbătorit 50 de ani de la fondarea Universității „Francisc Iosif”, profesorul Márki Sándor avea să scrie o carte dedicată special istoriei acestei instituții, în care a adus noi date interesante despre anii războiului. În 1941 a mai apărut un volum despre istoria universității maghiare de la Cluj, care, de asemenea, analizează și perioada Primului Război Mondial.

Pentru a avea o imagine completă și aprofundată asupra evoluției Universității clujene între 1914 și 1919 este, însă, nevoie de multe alte cercetări. Este important ca specialiștii să încerce să valorifice toate sursele rămase încă neexploatate sau puțin exploatate, deoarece ele pot oferi în continuare informații prețioase despre viața academică din Cluj în contextul dificil al Primului Război Mondial. Printre aceste surse se numără documentele de arhivă existente în România și Ungaria, dar și unele lucrări sau manuscrise rămase încă inedite, cum ar fi și jurnalul profesorului Márki Sándor, a cărui publicare a început recent⁵³.

The Beginning of the First World War and its Effects on the Kolozsvár/Cluj University Life. The Testimony of Rector Márki Sándor (Summary)

Keywords: *First World War, universities in Austro-Hungary, University of Kolozsvár/Cluj, academic life, Rector Márki Sándor*

The article analyzes the daily life at the “Francis Joseph” University of Kolozsvár/Cluj in the academic year 1914-1915, at the start of the First World War. Based predominantly on the annual report and other documents written by Professor Márki Sándor, the rector of the university at the time, our study reveals the extent of the war's impact upon the teaching process, as well as other administrative or financial difficulties encountered by the academic staff and the students who continued to attend the courses.

In the first few months following the outburst of the war various initiatives in favor of those fighting on the military theatres appeared in the academic world of Kolozsvár/Cluj. For example, by means of posters glued to the walls of the University, Rector Márki urged the students to volunteer for training as officers in special military schools. The appeal had a good echo: by 26 October, 132 young people had already shown interest in enrolling, being registered on the lists of records made for this purpose. The deadline for inclusion on these lists was then extended until 15 November 1914. The rector even wished that such a school would be created in the city of Kolozsvár/Cluj, but he was

⁵³ Márki Sándor, *Naplói I (1873-1892)*, Gyula, 2015.

unsuccessful. Another interesting idea that was implemented at the university was to collect money for the Transylvanian families whose members were sent to the front. Through volunteer donations, the efforts of the academic staff managed to raise the impressive sum of 14,722 crowns in the academic year 1914-1915.

The university was also directly affected by the war and was faced with numerous hardships. Thus, the article describes in detail which academic buildings were used for the war effort, namely for hospitals or for the accommodation of the army troops, instead of hosting teaching and research activities. For example, from December 1914 to July 1915, a number of 5,390 wounded and sick soldiers were cared for in the Kolozsvár/Cluj University Hospitals and at the Pasteur Academic Institute. Out of these, 2,233 soldiers were healed, 1,975 were partially healed and transferred to other hospitals, and 126 of them died. Meanwhile, the clinics equally provided medical care to the local civilian population, treating almost four thousand people.

Last but not least, this article pays special attention to the way the professors and the students regarded the evolution of the war. On the one hand, the military events highlighted the need for academic reforms, more precisely for adapting the institution to the new social and political conditions. On the other, the war offered many opportunities for the academics, and in particular for rector Márki Sándor, to discuss or reflect upon the best collective attitudes people must adopt during those hard times.

Consequently, this research offers new and interesting perspectives regarding the university life during the Great War, opening the possibility of/paving the way for further comparative studies in this field. In total, a number of 2,236 people from the University of Kolozsvár/Cluj directly participated in the war in 1914-1915, namely 40 teachers, 1,726 students, 340 physicians and 170 technical employees, and 105 of those who enlisted died on the battlefield. It was a great human toll paid by this prestigious Transylvanian institution, a toll that would only rise in the following years of the war, as Austro-Hungary and the other Central Powers were progressively defeated by the Entente.